

категории (доллары США и др.) и перечисляются на счета физических лиц в иностранных банках.

Использование данной схемы позволяет:

1) для легально работающих предприятий – увеличить валовые затраты производства, поскольку перечисление денег оправдывается выполнением различного рода услуг (консалтинговые услуги, транспортные перевозки, ремонтные работы и т.п.) и тем самым занижить объекты налогообложения;

2) для лиц, которые получают доход преступным путем – легализовать («отмыть») денежные средства и перевести их за пределы Украины;

3) для «конвертационного» центра – скрытно осуществлять преступную деятельность, используя теневой поток наличных денежных средств для обналичивания безналичных денежных средств, осуществлять легализацию денежных средств, полученных преступным путем.

Криминалистическая характеристика преступной деятельности с использованием фиктивных предприятий не ограничивается лишь рассмотренными выше способами. Возможности фиктивных фирм используются и в других преступных финансовых схемах.

ЛИТЕРАТУРА

1. Яровская Н. Шоколадное молоко в больнице выпивали «мертвые души» // Сегодня. – № 1044. – 25.12.2001
2. Умярова Н. Господин оформитель // Самарское обозрение. – № 25. – 24.06.2002.
3. Леонтьев С. На горячем // Киевский Телеграф. – 2000. – № 44.
4. Деньги // 1999. – № 11. – С.26.

Поступила в редколлегию 20.04.2003

ЛИСЕНКО В.В. ФІКТИВНІ ПІДПРИЄМСТВА В ЗЛОЧИННОМУ МЕХАНІЗМІ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ І ВІДМИВАННЯ ЗАСОБІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Розглянуто криміналістичну характеристику злочинної діяльності з використанням фіктивних підприємств. Зміст способу здійснення і приховання злочину надані за допомогою схем.

***

LYSENKO V.V. DUMMY FIRMS IN THE CRIMINAL GEAR OF TAX EVASION AND LAUNDERING OF MEANS OBTAINED BY A CRIMINAL WAY

The criminalistic characteristic of criminal activity with usage of dummy firms is reviewed. The contents of a way of undertaking and hiding of a crime is submitted with the help of the schemes.

УДК 343.98.06:343.359

О.Л. ПОЛИЩУК, О.В. ЛІТВІНОВ

Податкова міліція ДПА у Харківській області

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОКАЗУВАННЯ ФАКТІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ГРОШОВИХ КОШТІВ, ЗДОБУТИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

З врахуванням досвіду роботи підрозділів податкової міліції із боротьби з економічною злочинністю розглянуті питання протидії незаконній легалізації грошових коштів, отриманих злочинним шляхом.

Досвід боротьби з економічною злочинністю підрозділів податкової міліції показав, що окремі суб'єкти підприємницької діяльності в останній час використовують удосконалені схеми і механізми ухилення від сплати податків, повернення виручки в іноземній валюті та вчинення інших злочинів. Поступово це призводить до накопичення великої кількості капіталу злочинного походження, який згодом підприємці-злочинці намагаються використовувати у легальній діяльності. Легалізація необхідна їм для виведення незаконних та злочинних прибутків зі сфери тіньової економіки, надання грошовим коштом та майновим коштовностям дійсного чи прихованого статусу законних для безперешкодного їх використання як на особисті потреби, так і для продовження

легальної підприємницької діяльності. Небезпека вказаного явища полягає в тому, що контроль за великими грошовими потоками, які мають незаконне походження, здійснюється організованими злочинними угрупованнями, що використовуючи механізми легалізації вказаних коштів, посилюють свої позиції в економіці і владних структурах.

Справа в тім, що розвиток ринкових відносин здійснюється набагато швидше, ніж розвиток правової системи, тому що на певних етапах розвитку виникає певний правовий вакуум, яким успішно користуються сучасні злочинці. Так, наприклад, незважаючи на поширеність та небезпеку такого явища, як легалізація злочинних прибутків, досі відсутня достатня правова база, яка б дозволяла

ефективно протистояти вказаним діям. Відповідно відсутня і методика розслідування "відмивання" незаконних прибутків, хоча вже в теперішній час правоохоронні органи постійно стикаються з цією проблемою.

Суттєвість легалізації злочинних коштів полягає, перш за все, в тому, що організовані злочинні групи, отримуючи прибутки від різних видів злочинної діяльності, прагнуть використовувати їх на законних підставах, у тому числі для фінансування проектів у сфері легальної економіки та політичної діяльності. Переважно це прибутки від таких видів злочинної діяльності, як ухилення від сплати податків, торгівля наркотиками, торгівля зброєю, торгівля людьми, проституція, контрабанда і т.ін.). При цьому з грошима та майном проводяться певні маніпуляції, за допомогою яких прибутки від злочинної діяльності набувають вигляду таких, що отримані на законних підставах (укладаються різні угоди, проводяться перекази грошових коштів з одного банківського рахунку на інший, в тому числі і за кордон).

Легалізація грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, є, на наш погляд, одним із найбільш небезпечних злочинів в економічній сфері, оскільки дозволяє злочинним групам зберегти свій кримінальний капітал, що є основою їх існування та діяльності. За різними експертними оцінками, прибутки тільки від незаконної торгівлі наркотиками та зброєю в світі сягають 400-600 мільярдів доларів на рік "Відмиваючи" свої надприбутки, та використовуючи їх в легальному секторі економіки, злочинці підривають основи чесної конкуренції. Суб'єкти підприємницької діяльності, які отримують прибутки лише від законного бізнесу, знаходяться, безперечно, в гірших умовах у порівнянні з фірмами, які фінансуються за рахунок злочинних коштів. Одночасно кримінальні угруповання, прагнучи укріпити свої позиції, за рахунок злочинних прибутків можуть проникати і в політичну сферу, фінансуючи політичні партії, громадські об'єднання, виборчі компанії, що сприяє зростанню рівня корумпованості в різних гілках влади.

В Україні 17.12.1997 року був прийнятий Закон "Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (1990 року)". З першого вересня 2001 року в Україні набув чинності новий Кримінальний кодекс, ст.209 якого визнає злочином діяння, які спрямовані на легалізацію (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, що є, безперечно, значним кроком у напрямку боротьби з найбільш небезпечними проявами злочинності - організованої. Але саме по собі введення в дію ст.209 КК України не може стати суттєвою перешкодою для механізмів, які використовують злочинці, легалізуючи свої прибутки.

В країнах, де передбачена кримінальна відповідальність за легалізацію злочинних прибутків, крім відповідної норми у Кримінальному кодексі, існують ще й спеціальні законодавчі акти, які деталізують поняття легалізації, вказуючи певні ознаки таких дій, та визначають уста-

нови, які повинні боротися та протидіяти цьому явищу (як державні так і комерційні). Цими нормативними актами покладені обов'язки перш за все на банки, фінансові та не фінансові установи проводити ідентифікацію клієнтів та зберігати інформацію, а в деяких випадках навіть сповіщати про певні підозрілі банківські та фінансові операції відповідним державним органам.

В Україні поки що не існує систематизованого спеціального законодавства, спрямованого на боротьбу з легалізацією "брудних" коштів, що робить проблемним застосування самої ст.209 КК України. Використовуючи існуючі норми, майже неможливо довести злочинність походження майна, а тим більше, грошових коштів (бо як кажуть „гроші не пахнуть”), які отримують внаслідок скоєння злочинів, а потім ці кошти потрапляють в легальний обіг.

Крім легалізації грошових коштів, злочинці використовують і різноманітні способи легалізації матеріальних коштовностей, отриманих злочинним шляхом. Сьогодні можна зробити висновок про те, що в Україні та в інших країнах СНД в останні роки з'явився особливий вид злочинної діяльності з механізмом, який дозволяє легалізувати майже будь-яку кількість товарів чи іншого майна, отриманих незаконним, в тому числі і злочинним, шляхом. Особливою рисою економік вказаних країн в теперішній час є те, що значну їх частину складає тіньовий сектор (наприклад, в Україні у ньому виробляється за різними оцінками від 40 % до 60 % товарної продукції). Саме ця товарна маса, потрапляючи на ринок тієї чи іншої країни, що входять у співдружність, обов'язково проходить етап "відмивання". Легалізуються також і партії викраденого товару.

Крім того, джерелом незаконного надходження товарів є також їх ввезення контрабандним шляхом. При цьому можна зробити висновок, що між організованими злочинними угрупованнями Росії, України, Білорусії, Молдови, а також Польщі, Угорщини та інших країн склались стійкі зв'язки, в тому числі і по веденню спільного злочинного бізнесу, спрямованого на легалізацію контрабандного товару. Таким, перш за все, є товар підвищеного попиту на ринку тієї чи іншої держави. Наприклад, з Росії в Україну контрабандним шляхом ввозять бензин, спиртні напої, тютюнові вироби, а в іншому напрямку - зерно, соняшникова олія і т.ін. Так, у липні 2000 р. співробітниками податкової міліції біля м. Вовчанська (прикордонний район із Росією) була викрита база, в ємностях якої зберігались паливно-мастильні матеріали (ПММ), завезені із Росії контрабандним шляхом. У ході подальших заходів було затримано бензовоз із причепом, в якому, відповідно наданих документів, перевозилось 18 т бензину на суму 20 тис. грн., що належав підприємству "АКМА". У ході слідства по кримінальній справі було встановлено систематичне використання названим підприємством у продовж 1999-2000 років вказаної бази ПММ як перевалочного пункту для бензину, що нелегально завозився з Росії.

Механізм легальної реалізації товару, який вироблено у тіншовому секторі економіки, завезеного контрабандним шляхом або викраденого, включає у себе декілька етапів, взаємопов'язаних єдиним умислом та ціллю.

На першому етапі готуються фіктивні документи на оприбуткування товару від будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності. Тобто, товар незаконного походження оприбутковується на підприємстві, яке буде займатись його реалізацією, як такий, що нібито придбаний на законних підставах у будь-якої фірми (як правило, фіктивної). Насправді товар купується за готівку у тіншових товаровиробників, контрабандистів, викрадачів чи їх посередників.

На другому етапі, коли товар оприбуткований, тобто документально легалізований, він може вільно бути реалізований оптовим покупцем чи у роздріб. Після "офіційної" реалізації товару грошові кошти надходять на банківський рахунок підприємства і потім використовуються на розгляд організаторів цієї акції, в тому числі переходяться у готівку для наступної аналогічної операції.

У зв'язку з тим, що в останній час посилилась боротьба з фіктивним підприємництвом, "тіншові" ділки ускладнюють наведену вище схему. Вони додатково вводять ще один чи декілька "ланцюжків", тобто використовують так звані "буферні" підприємства, які відрізняються від "фіктивних" тим, що вони дійсно займаються статутною підприємницькою діяльністю, мають реальних керівників, регулярно подають звіти в податкову інспекцію та платять податки. Однак головне їх призначення полягає у тому, щоб бути додатковим сполучним ланцюжком у механізмі легалізації товару. Такі підприємства створюються для того, щоб звести зовсім до нуля можливість миттєвого виходу правоохоронних органів на реальних власників тіншових коштів та майна, а також виграти додатковий час для приховування у випадку необхідності товару незаконного походження, грошових коштів чи дасть можливість винним сховатись від слідства та суду.

Підтвердженням існування наведених способів легалізації коштів та майна, здобутих злочинним шляхом є аналіз кримінальних справ, що знаходяться у провадженні слідчих слідчого відділу податкової міліції ДПА у Харківській області. Встановлено, що злочинці прагнуть легалізувати (відмити) незаконно виготовлені підакцизні товари з метою їх подальшого безперешкодного використання на законних підставах, у тому числі і для здійснення підприємницької діяльності.

Як приклад можна навести факти відмивання (легалізації) партії незаконно виготовлених підакцизних товарів, що були встановлені під час розслідування кримінальної справи по обвинуваченню Дробиша С.А. у скоєнні злочинів, передбачених ч.1 ст.204, ст.209 КК України.

Слідством встановлено, що мешканець с. Качалівка, Краснокутського району Харківської області Міхєєнко В.В. на замовлення приватного підприємця Дробиша С.А. в період з вересня 2001 р. по 5 січня 2002 р., не маю-

чи відповідної ліцензії, незаконно виготовлював "Уайт-спирит", який є підакцизним товаром 18 вересня 2001 року Дробиш С.А. реалізував 1960 пляшок "Уайт-спириту" на суму 1960 грн. приватному підприємцю Гуцу С.І. (м. Суми) і в цей же день отримані грошові кошти використав на купівлю фарби для здійснення підприємницької діяльності.

Наведені приклади, на наш погляд, висвітлюють ряд суттєвих проблем, що в теперішній час існують стосовно розслідування кримінальних справ про легалізацію (відмивання) грошових коштів та майна, здобутих злочинним шляхом.

Враховуючи, що до чинного законодавства особа не повинна доводити законність здобутого нею майна або грошових коштів, і навпаки, може вигадувати будь-які неіснуючі підстави отримання своїх прибутків, послаючись на факти, які неможливо перевірити, в існуючих умовах досить складно довести злочинність походження майна, а тим більш грошових коштів, які мають "сумнівне" походження і потрапляють в легальний обіг.

Сьогодні можна відзначити, що в Україні сформувалась ціла кримінальна галузь, основним видом діяльності якої є "перекачування" незаконних прибутків в легальний бізнес. Основою цього злочинного механізму є, так звані "конвертаційні центри", до складу яких входять безліч "фірм-одноденок", створених виключно для протиправних дій.

Лише в цьому році працівники податкової міліції відкрили злочинну діяльність 138 "конвертаційних центрів" і припинили функціонування 3538 фіктивних підприємств. Вперше термін "конвертаційний центр" було використано у березні 1999 року, коли правоохоронні органи м. Києва розкрили діяльність декількох десятків фіктивних фірм, які утворювали між собою великий та складний злочинний механізм, за допомогою якого сотні та навіть тисячі фірм ухилялись від сплати податків, незаконно перераховували величезні кошти (в тому числі і злочинного походження) як по території України, так і за її межі.

Діяльність "конвертаційного центру" відбувається, як правило, на високому організаційному рівні, що дає можливість заздалегідь планувати проведення швидких та гнучких операцій по незаконному перерахуванню грошових коштів. Це також сприяє можливості з боку організаторів таких центрів оперативного реагувати на дії правоохоронних і контролюючих органів. У разі зацікавленості з боку останніх будь-якою підприємницькою структурою, яка має відношення до діяльності "конверта" (це може бути, як фіктивна фірма, що належить до "конверта" так і "клієнти", в чий інтерес здійснюється переказ грошей), грошові кошти миттєво переказуються на інші рахунки і знищуються всі сліди, що можуть вказувати на зв'язок злочинців із "засвіченою" фірмою.

Необхідно підкреслити, що однією з серйозних проблем, яка ускладнює, а у деяких випадках робить неможливим виявлення правоохоронними органами потоків

“брудних” грошей та іншого майна, отриманого злочинним шляхом, є протидія з боку комерційних банків й інших комерційних структур, які, мотивуючи дотриманням банківської та комерційної таємниці не надають правоохоронним органам необхідну інформацію стосовно руху грошових коштів та проведення фінансових операцій.

Враховуючи, що банківські та фінансові установи виступають одним із необхідних і важливих елементів в схемах відмивання “брудних” коштів, на наш погляд, протидією правоохоронним органам можна назвати дії деяких комерційних банків, котрі незважаючи на запити правоохоронних органів, навіть в рамках проведення досудового слідства, не надають необхідної інформації, без якої неможливо оперативного відстежувати рух грошових коштів, що перекладаються злочинцями з одного банківського рахунку на інший. Як негативний приклад можна навести відповіді комерційних банків: АКБ “Меркурій”, КБ “Приватбанк”, АК Реал Банк, що надходили в УПМ ДПА у Харківській області на запити слідчих податкової міліції.

Проблема, на наш погляд, полягає ще й у тому, що посадові особи банків та самі банки не несуть реальної відповідальності за вказані дії.

Наблизитись до вирішення проблеми боротьби з легалізацією грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, як на нашу думку, можливо тільки шляхом систематизації діючого законодавства та прийняттям спеціального закону, спрямованого на боротьбу з цим явищем. В такому законі необхідно чітко визначити категорії злочинів (перш за все тяжких), скоєння яких пов'язане з отриманням надприбутків і необхідністю їх легалізації, осіб, які є суб'єктами легалізації “брудних” коштів, а також права правоохоронних органів щодо отримання необхідної інформації і обов'язки установ (перш за все, банківських) щодо фіксації, зберігання та надання компетентним органам інформації про проведення сумнівних операцій (з визначенням переліку таких сумнівних операцій). Вважаємо, що в цьому законі доцільно було б ввести матеріальну відповідальність юридичних осіб, які використовувались злочинцями в механізмі легалізації “брудних” коштів.

Удосконалення, на наш погляд, потребує і сама стаття 209 КК України. Зрозуміло, що у диспозиції статті не можливо повністю розкрити таке складне явище, як легалізація злочинних прибутків, відповідно вона повинна мати бланкетний характер із посиланням на спеціальний

закон.

Крім того, доцільно було передбачити звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які хоча і приймали участь у легалізації грошових коштів, але добровільно сповістили правоохоронні органи про скоєний злочин і розкрили механізм “відмивання” та вказали на місцезнаходження злочинних коштів

Наведені приклади практичного застосування статті 209 КК України слідчими податкової міліції, свідчать про те, що вказана норма містить лише найбільш загальні риси та ознаки такого безперечно складного явища, яким є легалізація злочинних прибутків і, на наш погляд, потребує більш детальної характеристики у спеціальному законі

Треба зауважити, що в Україні останнім часом активізувалась законодавча робота, спрямована на боротьбу з відмиванням “брудних” грошей, і були прийняті декілька нормативних актів, спрямованих на посилення боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом” (№ 532/2001 від 19 липня 2001 року), Постанова Кабінету Міністрів України і Національного Банку України № 1124 від 28 серпня 2001 року “Про сорок рекомендацій групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)”, Постанова Правління Національного банку України № 164 від 30.04.2002 року “Про схвалення Методичних рекомендацій з питань розроблення банками України програм з метою протидії легалізації (відмивання) грошей, отриманих злочинним шляхом”.

Але поки що вони носять рекомендаційний характер і, на жаль, не створюють необхідних умов для ефективної боротьби з легалізацією злочинних прибутків.

На наш погляд, вітчизняний позитивний досвід, набутий при практичному розслідуванні фактів легалізації незаконних прибутків, наукові розробки з цієї проблеми та міжнародний досвід повинні сприяти створенню дійового правового механізму, спрямованого на боротьбу з “відмиванням брудних грошей”.

Це, безперечно, дозволить правоохоронним органам більш ефективно протистояти криміналізації суспільства та сприятиме вдосконаленню методик розслідування найбільш небезпечних злочинних проявів у сфері економіки

Надійшла до редакції 04.12.2002

ПОЛИЩУК О.Л., ЛИТВИНОВ А.В. НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ДОКАЗЫВАНИЯ ФАКТОВ ЛЕГАЛИЗАЦИИ (ОТМЫВАНИЯ) ДЕНЕЖНЫХ СРЕДСТВ, ДОБЫТЫХ ПРЕСТУПНЫМ ПУТЕМ
С учетом опыта работы подразделений налоговой милиции по борьбе с экономической преступностью рассмотрены вопросы противодействия незаконной легализации денежных средств, полученных преступным путем.

***

POLISHCHUK O.L., LITVINOV A.V. SOME PROBLEMATIC PROBLEMS OF PROVING OF THE FACTS OF CERTIFICATION (LAUNDERING) OF MONEY RESOURCES EXTRACTED BY A CRIMINAL WAY
In view of experience of divisions of tax militia on strife with economical criminality the problems of counteraction of wrongful certification of money resources obtained by a criminal way are reviewed.